

Cuprins

Inteligențele multiple. Primii treizeci de ani	13
Introducere la ediția a zecea aniversară, 1993 ..	45
Prefața din 1983	81
Notă despre Project on Human Potential, 1983 ..	87

Partea întâi

CONTEXTUL

CAPITOLUL 1

Ideea inteligențelor multiple	93
-------------------------------------	----

CAPITOLUL 2

Inteligența – Puncte de vedere anterioare	109
---	-----

CAPITOLUL 3

Bazele biologice ale inteligenței	143
---	-----

CAPITOLUL 4

Ce este inteligența?	195
----------------------------	-----

Partea a doua

TEORIA

CAPITOLUL 5

Inteligența lingvistică	219
-------------------------------	-----

CAPITOLUL 6	
Inteligența muzicală	267
CAPITOLUL 7	
Inteligența logico-matematică	321
CAPITOLUL 8	
Inteligența spațială	399
CAPITOLUL 9	
Inteligența fizico-chinestezică	463
CAPITOLUL 10	
Inteligențele personale	523
CAPITOLUL 11	
O critică a teoriei inteligențelor multiple	597
CAPITOLUL 12	
Socializarea inteligențelor umane prin intermediul simbolurilor	637

Partea a treia

IMPLICAȚII ȘI APLICAȚII

CAPITOLUL 13	
Educarea inteligențelor	691
CAPITOLUL 14	
Utilizarea inteligențelor	753
Note	801
Indice de nume	873
Indice de termeni	881

Inteligențele multiple. Primii treizeci de ani*

În anii care au trecut de când am publicat *Perspective ale minții*, am fost întrebat adesea de unde – sau cum – mi-a venit ideea teoriei inteligențelor multiple. Probabil cel mai cinstit răspuns ar fi „Nu știu“. Oricum, acesta nu satisface nici curiozitatea celor care mă întreabă și, ca să fiu sincer, nici pe a mea. Gândind retrospectiv, țin să menționez o serie de factori, unii periferici, alții direcți, care mi-au influențat descoperirile.

În copilărie și tinerețe, am fost un pianist foarte talentat și eram entuziasmat și de alte arte. La mijlocul anilor '60, când am început să studiez psihologia dezvoltării și psihologia cognitivă, am fost frapat de faptul că în manualele-cheie artele nu erau menționate practic nicăieri,

---

* Această introducere o înlocuiește pe cea care a apărut în edițiile anterioare în engleză ale acestei cărți. (*N. a.*)

prin comparație cu numeroasele discuții despre gândirea științifică. Unul dintre primele mele obiective profesionale a fost să găsesc un loc altelor în psihologia studiată la nivel academic. Încă mai am acest obiectiv! În 1967, interesul meu continuu pentru artă m-a determinat să devin membru fondator al Project Zero, un grup de cercetare fundamentală întemeiat de un renumit filosof al artei, Nelson Goodman, în cadrul Harvard Graduate School of Education. Timp de 28 de ani (1972–2000), am fost codirectorul Project Zero și sunt bucuros să spun că organizația a continuat să se dezvolte cu succes sub o nouă conducere.

Pe măsură ce studiile doctorale se apropiau de sfârșit, am descoperit scrierile lui Norman Geschwind*, important specialist în neurologie comportamentală. Am fost fascinat de descrierile lui despre ceea ce se întâmplă cu indivizii cândva obișnuiți sau talentați care suferă, din păcate, un accident vascular cerebral, în urma căruia se aleg cu o rană sau dezvoltă o tumoare ori o altă formă de leziune traumatică a creierului. Adesea, simptomele sunt contraintuitive: de exemplu, un pacient care este alexic, dar fără a suferi de agrafie, își poate pierde capacitatea de a citi cuvinte, deși poate descifra numere, denumi obiecte și scrie corect. Fără să-mi fi planificat asta, am ajuns să lucrez douăzeci de ani într-o unitate neuropsihologică, încercând să înțeleg

---

* Geschwind, selecție de lucrări despre limbaj și creier, Springer, New York, 1974. (*N. a.*)

organizarea în creier a abilităților umane cum se dezvoltă, cum funcționează (uneori) împreună și cum se pierd în anumite condiții patologice.

Mi-a plăcut întotdeauna să scriu, iar până în 1971, când mi-am început activitatea postdoctorală alături de Geschwind și colegii lui, am terminat deja trei cărți. A patra mea carte, *The Shattered Mind*^{*}, publicată în 1975, relatează ce se întâmplă cu indivizii care suferă diferite forme de leziuni cerebrale. Am documentat modul în care anumite părți ale creierului sunt dominante pentru anumite funcții cognitive. După ce am terminat *The Shattered Mind*, m-am gândit că aș putea scrie o carte despre psihologia diferitelor facultăți umane – o reformulare modernă (și, să sperăm, mai bine fundamentată științific) a frenologiei. În 1976, am conceput chiar și un plan pentru o carte cu titlul provizoriu *Kinds of Minds*. S-ar putea spune că această carte nu a mai fost scrisă niciodată – și, într-adevăr, am uitat complet de ea mulți ani la rând. Dar, pe de altă parte, s-ar putea spune că, în cele din urmă, a ieșit la lumină din sertar și s-a transformat în *Perspective ale minții*.

Cam atât despre cauzele periferice ale teoriei.

În 1979, un grup de cercetători afiliați la Harvard Graduate School of Education a primit o subvenție importantă din partea Fundației olandeze Bernard van Leer.

---

* Knopf, New York, 1975. (N. a.)

Această finanțare urmărea un scop grandios, stabilit la propunerea fundației. Membrii Project on Human Potential (cum avea să se numească) au fost însărcinați să efectueze lucrări științifice asupra naturii potențialului uman și a modului în care acesta se poate dezvolta cel mai bine. (Gândindu-mă la Statele Unite, glumeam uneori spunând că Project on Human Potential este mai degrabă un subiect pentru „Coasta de Vest“ decât pentru „Coasta de Est“.) Când principalii cercetători din cadrul programului ne-au împărțit proiectele, eu am primit o sarcină îmbietoare: să scriu o carte care să consemneze concluziile despre cunoașterea umană stabilite prin descoperirile din biologie și științele comportamentale. Așa s-a născut programul de cercetare care a condus în cele din urmă la teoria inteligențelor multiple.

Sprijinul din partea Fundației van Leer mi-a permis, cu ajutorul multor colegi valoroși, să realizez un program de cercetare extins. Am privit această subvenție ca pe un cadou care ți se oferă o singură dată în viață: am avut ocazia să strângem și să sintetizăm cele învățate de mine și de alții despre dezvoltarea capacităților cognitive la copiii obișnuiți și la cei supradotați, precum și despre pierderea acestor capacități în cazul indivizilor care suferă de anumite patologii. Din perspectiva calendarului meu zilnic, am încercat să sintetizez ceea ce învățam *dimineața*, când studiam despre deteriorarea creierului, cu cele învățate *după-amiaza*, când studiam despre dezvoltarea cognitivă.

De altfel, studiile dezvoltării cognitive investigau modul în care copiii mici ajungeau să stăpânească utilizarea simbolurilor în șapte domenii diferite, de la cântat până la desenat sau povestit.* Eu și colegii mei am combinat literatura de specialitate din neuroștiințe, genetică, antropologie, psihologie și alte domenii relevante, în încercarea de a determina o taxonomie optimă a capacităților intelectuale ale oamenilor.

Pot identifica o serie de momente decisive în cadrul cercetării. Nu-mi amintesc când s-a întâmplat, dar la un moment dat am hotărât să numesc aceste facultăți „inteligențe multiple“, și nu „categorii de abilități“ sau „talente diferite“. Această substituție lexicală, aparent minoră, s-a dovedit a fi foarte importantă; sunt destul de convins că dacă aș fi scris o carte intitulată *Șapte talente*, nu aș fi primit atenția de care s-a bucurat *Perspective ale minții*. După cum sublinia și colegul meu David Feldman**, alegerea cuvântului *inteligență* m-a propulsat spre o confruntare directă cu psihologii clasici, care apreciau și continuă să aprecieze testele IQ. Cu toate acestea, nu sunt de acord cu afirmația lui Feldman conform căreia am fost motivat de dorința de a „ucide IQ-ul“; nici informațiile documentare,

---

* H. Gardner și D. Wolf, „Waves and Streams of Symbolization“, în D.R. Rogers și J.A. Sloboda (ed.), *The Acquisition of Symbolic Skills*, Plenum Press, Londra, 1983. (N. a.)

** D. Feldman, „The Creation of Multiple Intelligences Theory: A Study in High-Level Thinking“, în K. Sawyer (ed.), *Creativity and Development*, Oxford University Press, New York, 2003. (N. a.)

nici dovezile mnemonice nu confirmă interesul meu pentru o astfel de confruntare.

Un al doilea moment crucial l-au reprezentat crearea unei *definiții* a inteligenței și identificarea unui *set de criterii* care determinau ce este și ce nu este o inteligență. Nu am cum să susțin că toate criteriile au fost stabilite *a priori*, ci că mai degrabă au existat o adaptare și o readaptare constantă a celor învățate de mine despre abilitățile umane la modalitatea cea mai bună de a delimita și de a aplica ulterior cele opt criterii diferite, așa cum aveau să fie delimitate ulterior. După părerea mea, definiția și criteriile – în forma prezentată în primele capitole ale acestei cărți – sunt printre cele mai originale părți ale lucrării. Interesant este că niciuna dintre ele nu a fost luată prea des în discuție de susținătorii sau criticii de specialitate.

Am conceput structura volumului *Perspective ale minții* în calitate de psiholog și, până în ziua de astăzi, aceasta este principala mea legitimitate științifică. Cu toate acestea, având în vedere misiunea Fundației van Leer și afilierea mea la Harvard Graduate School of Education, mi-a fost clar că trebuia să vorbesc și despre implicațiile educaționale ale teoriei IM. Prin urmare, am efectuat cercetări de fond despre școli și educație, definite într-un sens mai larg, iar în capitolele de încheiere am speculat despre unele implicații educaționale ale teoriei. Această înclinație spre educație s-a dovedit a fi un alt aspect esențial, întrucât cei

care au dovedit cel mai mare interes pentru teorie au fost pedagogii, și mai puțin psihologii.

În 1981, am finalizat manuscrisul cărții pe care o citești acum (de unde și referința la cei treizeci de ani din titlu), iar ulterior l-am revizuit. Direcțiile principale de argumentație îmi deveniseră clare. Susțineam că ființele umane nu posedă doar o inteligență unică (numită adesea de psihologi „g“, de la inteligența generală), ci mai degrabă noi, oamenii, ca specie, avem un set de inteligențe relativ autonome. Majoritatea lucrărilor științifice și de popularizare despre inteligență se concentrează pe combinația între inteligența lingvistică și cea logică – adică, după cum spun adesea, pe atuurile intelectuale specifice unui profesor de drept și pe teritoriul acoperit de majoritatea testelor de inteligență. Însă pentru o înțelegere deplină a capacităților cognitive umane trebuie să ținem cont de inteligența spațială, cea fizico-chinestezică, cea muzicală, cea interpersonală și cea intrapersonală (lista din 1983). Cu toții avem aceste inteligențe – de asta suntem oameni, cognitiv vorbind. Însă atuurile și minusurile profilurilor intelectuale ale indivizilor diferă între ele în orice moment, atât din cauze genetice, cât și experimentale. Astfel, pornind de la analogia epocii noastre, în opinia mea, nu avem un computer cu un obiectiv general, ci mai degrabă un ansamblu de computere diferite – inteligențele multiple – care funcționează oarecum independent. Nicio inteligență nu este, în sine, artistică sau neartistică, ci mai degrabă mai multe inteligențe pot fi

folosite în scopuri estetice, dacă indivizii doresc acest lucru. (De exemplu, eu îmi folosesc aici inteligența lingvistică, dar nicidecum în maniera unui romancier sau a unui poet.) Nicio implicație educațională nu decurge direct din această teorie psihologică. Dar dacă indivizii diferă prin profilurile lor intelectuale, este logic să se țină cont de acest fapt în conceperea unui sistem educațional pentru indivizi, grupuri sau chiar națiuni.

Până la apariția volumului *Perspective ale minții*, publicasem deja șase cărți. Fiecare dintre ele se bucurase de o primire destul de optimistă și de vânzări rezonabile și nu mă așteptasem ca această carte să se comporte diferit, ținând cont că e lungă și relativ tehnică (pentru un public comercial), plină cu sute de referințe și fără ilustrații. Dar în câteva luni de la publicare mi-am dat seama că această carte e diferită. Nu că recenziile ar fi fost exuberante sau vânzările monumentale. Ci pentru că volumul a stârnit o „vâlvă“ autentică. Am fost invitat să susțin mai multe prelegeri și la momentul în care îmi făceam apariția la fața locului oamenii auziseră deja cel puțin despre teorie și erau dornici să afle mai multe. Am primit chiar și invitații din străinătate pentru a vorbi despre carte. Parafrazându-l pe artistul Andy Warhol, glumesc uneori spunând că teoria IM mi-a oferit cele cincisprezece minute de celebritate. Deși la viața mea am obținut o serie de realizări profesionale și am scris despre o gamă largă de subiecte, sunt conștient că voi rămâne cunoscut probabil pentru totdeauna

drept „părintele inteligențelor multiple“ sau „gurul IM“, o denumire ceva mai puțin agreabilă.

În primul deceniu care a urmat publicării volumului *Perspective ale minții*, am avut două legături principale cu teoria. Prima relație a fost cea de observator nedumerit. Am fost uimit cât de mulți indivizi susțineau că vor să își revizuiască practicile educaționale în lumina teoriei IM. După aproximativ un an, mă întâlneam deja cu opt profesori din învățământul public din Indianapolis, care în scurt timp aveau să pună bazele Key School (în prezent, Key Learning Community), prima școală din lume organizată explicit după teoria IM. Am început să primesc un flux constant de mesaje de la oameni care mă întrebau sau îmi spuneau cum să folosesc teoria IM în diverse tipuri de școli sau pentru diverse categorii, de la tinerii înzestrați până la cei cu dificultăți severe de învățare. Deși am încercat să răspund acestor mesaje (un exercițiu ceva mai solicitant într-o epocă în care nu exista încă e-mailul), am subliniat de fiecare dată că sunt psiholog, nu pedagog. Nu am avut pretenția că știu cel mai bine cum se predă unei clase de tineri, cum se conduce o școală primară sau gimnazială sau, la drept vorbind, cum se poate crea un cadru pentru un muzeu pentru copii sau un muzeu științific, și cu atât mai puțin cum se dezvoltă o metodă de selecție sau promovare pentru o corporație.

A doua mea poziționare a fost cea de director de proiecte de cercetare dezvoltate pe baza teoriei IM. Cel mai

ambitios demers a fost Project Spectrum, o colaborare cu Jie-Qi Chen, David Feldman, Mara Krechevsky, Janet Stork, Julie Viens și alții.* Scopul Project Spectrum a fost crearea unui ansamblu de măsuri care să stabilească profilul intelectual al copiilor mici – preșcolari și elevi din clasele primare. Am ajuns să concepem cincisprezece sarcini separate, menite să evalueze mai multe inteligențe într-un mod cât mai natural posibil. Echipa s-a distrat foarte mult concepând ansamblul de măsuri Spectrum și folosindu-l pe diferite eșantioane. Totodată, am descoperit că stabilirea unor forme de evaluare este o sarcină dificilă, care necesită o investiție enormă de timp, logistică și bani. Am hotărât, fără prea multe vorbe, că nu vreau să mă implic în activitatea de evaluare, dar nu mă deranja câtuși de puțin dacă alții alegeau să creeze instrumente de evaluare a diferitelor inteligențe.**

În acest context, ar trebui să adaug că instrumentele care au ca scop evaluarea inteligențelor ar trebui să se concentreze asupra a ceea ce subiecții pot realiza de fapt, presupunând o anumită inteligență sau ansamblu de in-

---

* Vezi cele trei cărți despre Project Spectrum: H. Gardner, D.H. Feldman, M. Krechevsky (ed.), *Project Spectrum Frameworks for Early Childhood Education*, Teachers College Press, New York, 1998. (N. a.)

** Vezi J. Chen și H. Gardner, „Assessment of Intellectual Profiles: A Perspective from Multiple Intelligences Theory“, în D. Flanagan (ed.), *Contemporary Intellectual Assessment*, ed. a 3-a, The Guildford Press, New York, 2011 și referințele conținute în aceasta. (N. a.)

teligențe specifice. Multe „teste IM“ evaluează, de fapt, preferințele și sunt dependente de autoraportări, niciunul dintre acestea nefiind neapărat un indice de încredere al puterii inteligenței (inteligențelor) în cauză. Dar nu vreau să desființez aceste evaluări IM: există multe învățăminte care se pot trage din modul în care oamenii se privesc pe ei înșiși și din comparațiile modelelor de răspuns găsite în cadrul unuia sau mai multor grupuri diferite de subiecți.*

Îngăduie-mi să menționez alte două proiecte de cercetare care au luat naștere în urma primului val de interes pentru teoria IM. În colaborare cu Robert Sternberg, un alt psiholog-critic al perspectivelor standard ale inteligenței, împreună cu colegii mei am creat un program de învățământ gimnazial numit Practical Intelligences for School.** Colaborând cu colegi din cadrul Educational Testing Service, am dezvoltat, alături de colegii mei, un ansamblu de instrumente de evaluare și o programă școlară concepute să sprijine învățarea în cadrul a trei forme de artă – arte grafice, muzică și exprimare literară.***

---

* Vezi, de exemplu, C. Branton Shearer, *The Midas Professional Manual*, ediție revizuită, Kent, Ohio, 2007. (N. a.)

** Vezi W. Williams, T. Blythe, N. White, J. Li, R.J. Sternberg, H. Gardner, *Practical Intelligence for Children*, HarperCollins, New York, 1996. (N. a.)

*** E. Winner (ed.), *Arts PROPEL Handbooks*, Harvard Project Zero, Cambridge, 1992. (N. a.)